

Mikor van a tetteknek ideje, ha nem ilyenkor?!

Részvételi akciókutatás a budapesti lakhatási mozgalmakról

A projekt célkitűzései

A Közélet Iskolája egy közösségi oktató- és kutatóközpont, ami a kirekesztésben élő emberek aktív társadalmi részvételét támogatja. A szervezet egyik fő tevékenységi területe a részvételi akciókutatások szervezése. A „Mikor van a tetteknek ideje, ha nem ilyenkor?!” című részvételi akciókutatás a magyar történelem eddig láthatatlan szeletét, a 20. századi lakhatási mozgalmak történetét dolgozta fel.

A kutatás igénye akkor fogalmazódott meg bennünk, amikor 2009-ben részt vettünk A Város Mindenkié (AVM) lakhatási érdekvédelmi csoport megalakításában és feltűnt, hogy – az alapításban segédkező észak-amerikai aktivistákkal ellentétben – nekünk milyen nehéz volt hazai történelmi példákat felmutatni a hajléktalan és lakhatási szegénységben élő emberek korábbi küzdelmeiről, eredményeiről és ezen küzdelmek tanulságairól. Úgy éreztük, a hazai lakhatási aktivistáknak is szüksége lenne inspiráló példákra, amelyekből erőt meríthetnek és tanulhatnak a mai problémák megoldásához. Az AVM azóta mozgalommá fejlődött és ma már több szervezettel együtt dolgozik a lakhatási válság rendszerszerű megoldásán. Ez a kutatás szerves része a lakhatási mozgalom építésének és egyik legfontosabb célja, hogy támogassa a mai küzdelmeket a mozgalmi kultúra erősítésével és a történelmi gyökerek bemutatásával.

A magyar társadalomban is mély hagyományai vannak a civil önszerveződésnek, de mivel ezekről a küzdelmekről nem tanulunk az iskolában, nem részei mindennapi beszélgetéseinknek és nem cikkeznek róluk az újságok, így az az érzésünk lehet, hogy nem is léteznek. Ez a kutatás ezt kívánta megcáfolni, és ma már úgy látjuk, hogy, sikerrel. Munkánkkal egy jelentős és eredményes aktivista hagyomány örökösei vagyunk, tehát érdemes csinálni!

A megvalósítás módja

A Tettek ideje kutatást – ami 2015 januárjában indult és 2016 januárjáig tartott – kilenc hajléktalan és nehéz lakáskörülmények között élő ember és két társadalomtudós végezte. A részvételi akciókutatás módszertanát azért választottuk, mert egyszerre szeretnénk volna új tudásbázist kialakítani, támogatni a lakásszegénységben élő emberek állampolgári tudatosságának fejlődését és segíteni a civil önszerveződést és ez a módszer ezekre együttesen alkalmas.

A projekt során a mély részvétel elvét alkalmaztuk, vagyis a lakásszegénységben élő emberek a kutatás minden aspektusában részt vettek, a kérdések megfogalmazásától az adatgyűjtésen át az adatelemzésig és az eredmények terjesztéséig. Ez nemcsak azért fontos, mert így biztosan érvényesülnek az érintettek szempontjai is – ami sok akadémiai kutatásnál nem valósul meg –, hanem azért is, hogy a kutatókban is erősödjön az állampolgári tudatosság és cselekvőképesség és közösen keressenek megoldásokat az általuk tapasztalt problémákra.

A Tettek ideje projektben az első 12 hónapot a csoport formálásának, a kutatók képzésének, az adatgyűjtésnek (könyvtári és levéltári munka, interjúzás, vizuális források) és az adatok elemzésének szenteltük. Ezt a munkát egy intenzív disszeminációs időszak követte (2016 januártól júliusig), amelynek során egy 12 tablóból álló utazó kiállítást szerveztünk, amit 3 hajléktalanellátó, illetve szociális intézményben és 2 közösségi házban mutattunk be. A kiállítást a közönség részvételére építő műhelybeszélgetések követték, amelyekben a múlt és a jelen érdekvédelmi kezdeményezéseit dolgoztuk fel.

A kiállítás jelenleg az Auróra közösségi ház falán található Budapest 8. kerületében, ahol a lakók jelentős része lakásszegénységben él, ezért különösen fontos, hogy ezek a hagyományok, módszerek és információk hozzájuk is eljussanak. A kiállítás anyaga 2016 nyara óta a Közélet Iskolája honlapján is elérhető és számos sajtóorgánum is hírt adott kezdeményezésünkről.

A projekt súlypontjai

A Tettek ideje projekt négy szinten kíván változást elérni. Először is, a kutatásban elsőrendű szempont volt a résztvevők személyes fejlődése, társadalmi részvételük erősítése, történelmi tudatosságuk erősítése és a kutatáshoz szükséges készségeik fejlesztése. Másodszor, szeretnénk, ha minél több lakhatási szegénységben élő emberhez eljutna a kutatás üzenete, amellyel arra inspiráljuk őket, hogy a múlt példáiból tanulva ők maguk is szerveződjenek a lakhatási jogokért. Harmadszor, célunk, hogy a szélesebb társadalom – beleértve azokat is, akiket nem érint közvetlenül a lakásszegénység –, felismerjék ezt a problémát és fellépjenek

ellene. A változás negyedik színtere a hivatalos akadémiai szféra, ahol tudatosítani szeretnénk annak az értékét, amikor érintett emberek vesznek részt a róluk szóló kutatásokban.

Arról, hogy a résztvevő kutatóknak mit jelentett a kutatás és hogyan fejlődtek a projekt során, álljon itt néhány példa saját beszámolóikból: „Történelmi szegmenseket kutatni nagyon jó dolog. Összefüggéseket felfedezni. Megérteni a kor problémáit. Tanulni és változtatni, másokat változásra rávenni/kényszeríteni.” „A kutatás számomra kihívást jelent. Elfeledett vagy még nem publikált anyagok, fotók felkutatását. Kutatónak lenni egyet jelent az állandó kíváncsisággal, múltunk megismerésével. A felkutatott anyagok megismertetése a nyilvánossággal elégedettséggel tölt el.” „Kutatónak lenni azt jelenti, hogy újra „diák” vagyok. Újra tanulni, olvasni, írni, olyat, amit eddig még nem, mert nem volt rá lehetőségem, kedvem. Jelent még izgalmas találkozásokat, beszélgetéseket, interjúkat. Folytonos, folyamatos, véget nem érő keresést, ami újabb és újabb kérdéseket vet fel.” „Érzések kavalkádját jelenti nekem a kutatás. Diákkorom újraélését. Folyton felbukkanó miértekre válaszkeresést. Múlt- és szellemidézést. Izgalmas, tanulságos időutazást. Érdekesítő nyomozást. Lezárt akták leporolását. Elfeledett, eltemetett, névtelen emberek feltámasztását. Újragondolást, megértést, megértetést. A kutatás otthonom az otthonalanságban. Amit olykor elhagyok, de ahová örömmel térek haza.”

És arról, hogy mit adott nekünk a kutatás, szintén álljon itt néhány idézet az érintett kutatóktól: „A felfedezéseket másokkal megosztani jó. Elfogadtatni magunkat olyan emberekkel, akik diplomások, akik lenéznek. Társadalmi rang, hogy valaki kutatónak nevezze magát, pedig nem az. A tudás hatalom, de a tapasztalás még nagyobb.” „A kutatás olyan változást hozott az életemben, amire nem is számítottam. Érzékenyebb lettem a társadalmi problémák iránt, ugyanakkor örömet jelent a felfedezés élménye. Apró mozaikokból összeállítani egy-egy témakör anyagát. A kutatással kapcsolatban rengeteg új ismeretet szereztem, sok érdekes helyen megfordultam. Kutatócsoportunkban pedig igazán jó közösségre találtam.” „Nyitottabb lettem a közéleti, politikai kérdések, problémák iránt. Részt vettem életem első tüntetésén is (kétéves kisfiammal együtt...). Kutató csapatunkban „sorstársakra” leltem, megismerhettem „más”, mégis hozzám nagyon hasonló embereket.”

A második célunk eléréséhez valósítottuk meg azt az utazó kiállítást, amely 12 tablón mutatja be a 20. századi lakhatási önszerveződéseket. A kiállításnak teret adó szociális, hajléktalanellátó és közösségi intézményekben műhelybeszélgetéseket tartottunk az intézmények ügyfelei, dolgozói és látogatói számára a kutatás folyamatáról és tapasztalatairól. A beszélgetések során különböző módszereket alkalmaztunk: volt, ahol kifejezetten a kiállításra építettük a beszélgetést, máshol elsősorban a jelenlévők lakhatási nehézségeiről beszélgettünk, megint máshol a résztvevőknek játékos formában kellett felfedezniük a kiállítást vagy éppen filmrészleteket mutattunk az egyes mozgalmakról és azokat elemeztük közösen. Volt olyan helyszín, ahol a lakásgondokkal küzdő résztvevők a beszélgetés után az önszerveződés konkrét lehetőségeiről kezdtek el egymással és a szociális szakemberekkel egyeztetni.

Az utazó kiállítás után egy állandó kiállítás megvalósításán kezdtünk el dolgozni a Kassák Múzeummal együttműködésben. Míg a mozgó kiállítás kifejezetten azoknak szólt, akik közvetlenül megtapasztalják a magyarországi lakhatási válság következményeit, a Kassák Múzeumban 2017. január 25-én nyíló kiállítás elsősorban annak a középosztályi rétegnek fog szólni, amelynek tagjai a most születő lakhatási mozgalom erős szövetségeseiként tudnak fellépni és tudásukkal, kapcsolataikkal, készségeikkel segíteni tudnak a rendszerszintű változások elindításában.

A kiállításokon túl nyomtatott formában is eljuttattuk eredményeinket a lakásszegénységben élő emberekhez és szövetségeseikhez. A „Feketemosó” című szabadlap 2016. szeptemberi különszáma a mozgó kiállítás szövegeit foglalja össze könnyen elérhető és érthető formában. Ezt a számot többek között A Város Mindenkié csoport által szervezett 6. Lakásmeneten is terjesztettük, ahol közel ezer érintett és szövetséges vonult a lakhatási jogok védelmében.

Az akadémiai szférában uralkodó megközelítést, amely a társadalmi problémák elszenvedőit elsősorban a kutatás tárgyának és nem alakítójának vagy aktív részesének tekinti, azzal próbáljuk ellensúlyozni, hogy részt veszünk tudományos konferenciákon (részletesen ld. lent) és egyéb hivatalos eseményeken. Kutatásunk eredményei több könyvtári és tudományos folyóiratban is meg fognak jelenni 2017 során.

A projekt eredményei

Az általunk feltárt önszerveződések nagyon sokféleképpen működtek és sok különböző módszert használtak. Számos mozgalom az önszervezés módszerét választotta, amikor a lakás nélküli emberek saját kezükbe vették a sorsukat és akár a törvénnyel is szembe menve lakhatást teremtettek maguknak a semmiből. Ilyenek voltak például a barlangokat és földet foglaló, valamint a kunyhókat építő emberek. Más mozgalmak azért küzdöttek, hogy az állam biztosítson megfelelő jogi környezetet és erőforrásokat arra, hogy mindenki emberhez méltó módon élhessen. Ilyenek voltak például a 20. század eleji lakbérstrájkok és a hajléktalan emberek rendszerváltás utáni mozgalma, az ún. rongyosforradalom. Noha a módszerek eltértek, a kutatás végégre azt a következtetést vontuk le, hogy azok a lakhatási mozgalmak voltak sikeresek, amelyek egy nagyobb gazdasági-politikai átmenethez kapcsolódtak, tömegbázist építettek, erős osztályközi szövetségeket kötöttek és végül, de nem utolsósorban, nem riadtak vissza a felforgató, akár radikális eszközöktől sem. Ezeket a tanulságokat és az ezekből következő stratégiai irányokat igyekeztünk számos civil szervezet, de elsősorban A Város Mindenkié és a körülötte kialakuló mozgalom munkájába is beépíteni.

A Tettek idejét 2015-ben hat alkalommal mutattuk be a szűkebb nyilvánosság előtt (Szimbiózis kulturális antropológiai fesztivál, Corvinus Egyetem, Kassák Múzeum, Auróra közösségi ház), amellyel kb. 100 embert értünk és előadtunk a Magyar Szociológiai Társaság szegedi konferenciáján is, ahol kb. 50 ember vett részt. 2016 során 5 helyszínre vittük el az utazó kiállítást, amelyhez kapcsolódóan 10 alkalommal tartottunk tárlatvezetést, műhelybeszélgetést és előadást. Az utazó kiállítással, a műhelybeszélgetésekkel, a sajtóban megjelent cikkekkel és a saját online fórumaikon keresztül eddig kb. 50 ezer embert értünk el.

A kutatás eredményeit több felületen is megjelentettük írásban: a Kovász folyóiratban 2017 tavaszán fog megjelenni összefoglaló tanulmányunk, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye gondozásában kiadás alatt van egy tanulmánykötet a kutatás eredményeiről, és pályázatot nyújtottunk be a Tér és Társadalom című folyóirathoz egy tematikus számának kiadására is. A Közélet Iskolája és a Kettős Mérce közös ingyenes szabadlapja, a Feketemosó, 2016 szeptemberében szintén tematikus számot szentelt a kutatásnak.

Végezetül, ez a kutatás a Közélet Iskolája munkájának fejlesztésében is nagyon fontos szerepet tölt be, amennyiben megalapozta azt, hogy hosszú távon a részvételi akciókutatás módszertani központjává váljunk Magyarországon. A kutatás lezárultával a kutatócsapat egyik lakásszegénységben élő tagját felvettük munkatársként mint a kutatási asszisztens, hogy további hasonló programokat tudjunk megvalósítani. Jelenleg a Tettek ideje kutatás tapasztalataira építve egy újabb projektet indítottunk, amelyben mozgássérült kutatókkal együtt vizsgáljuk az önálló (tehát nem intézményi) lakhatás feltételeit, amely később egy érdekvédelmi kampány alapjául fog szolgálni.

A projekt szervezeti vonatkozásai

A Tettek idejét a Közélet Iskolája Alapítvány szervezésében valósítottuk meg, amely a munkához a pénzügyi, szakmai és infrastrukturális háttérrel biztosította. A találkozónk helyszíne az Auróra közösségi ház volt. A kutatás során számos közgyűjteményt és könyvtárat meglátogattunk, hogy feltárjuk az elsődleges forrásokat és a szakirodalmat. A projektet öt fotográfus dokumentálta a folyamat teljes időszakában, szakmai kérdésekben pedig egy történésszel konzultáltunk, aki önkéntesként támogatta a projektet. A projektet magánadományokból és a Norvég Civil Támogatási alap finanszírozásából valósítottuk meg.

Finanszírozás

2015-2016. költségvetés

Ösztöndíj (9 kutató, 12 hónap): $9 \times 12 \times 20.000 \text{ Ft} = 2.160.000 \text{ Ft}$

Ellátás a kutatási találkozókhoz (12 hónap, heti 1 alkalom): $4 \times 12 \times 5000 \text{ Ft} = 240.000 \text{ Ft}$

Utazási támogatás az érintett kutatóknak (12 hónap, havi 5 jegy): $9 \times 5 \times 12 \times 300 \text{ Ft} = 162.000 \text{ Ft}$

Utazó kiállítás megvalósítása (design, nyomtatás, műhelyek, szervezés) = 950.000 Ft

Feketemosó különszám (350 példány) = 200.000 Ft

TOTAL = 3.712.000 Ft

2017. költségvetés

Kiállítás a Kassák Múzeumban: 800.000 Ft